

ВВІЧЛИВІСТЬ/НЕВВІЧЛИВІСТЬ У КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПРОСОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Пеліван О.К.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<http://orcid.org/0000-0002-2708-9514>

Статтю присвячено аналізу просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в різних типах конфліктних діалогів, дібраних із саундтреків до 5 сучасних англомовних фільмів. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дисертаційного дослідження є: 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) ввічливість/неввічливість. Згідно з цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифікувалися як формальні ввічливі, формальні невічливі, неформальні ввічливі і неформальні невічливі. Вдосконалена методика проведення фонетичного аналізу за допомогою сучасних комп'ютерних програм дала змогу виявити й унаочнити відмінності в частотній, динамічній і темпоральній організації різних типів досліджуваних діалогічних єдностей. Серед акустичних ознак, що найбільш чітко диференціюють досліджувані діалогічні єдності, виділяються діапазон ЧОТ та максимальна ЧОТ діалогічної єдності; діапазон інтенсивності; середня тривалість складу в досліджуваних діалогічних єдностях; середня тривалість емфатичного центру; обсяг паузації; типи пауз між ключовими репліками. Велике значення в реалізації емфазу відіграють максимальні показники частоти основного тону та інтенсивності, що збігаються з емфатичним центром діалогічної єдності. Мовлення комунікантів, які намагаються бути ввічливими у формальній конфліктній ситуації, характеризується середнім темпом з тенденцією до уповільненого, середньою гучністю, середнім висотним діапазоном голосу, що зумовлено формальністю та офіційністю самої обстановки, яка вимагає від співрозмовників дотримання статусної субординації. Неввічливий формальний конфлікт характеризується більшим ступенем емоційності, ніж ввічливий формальний, оскільки комуніканти не завжди дотримуються правил та норм поведінки в офіційній ситуації, невічливо чи й образливо поводяться зі співрозмовником, що на просодичному рівні виражається в більш прискореному темпі, ніж у ввічливому формальному спілкуванні, більшою гучністю та ширшим висотним діапазоном. Ввічливому неформальному конфліктному спілкуванню властива більша емоційність та природність, ніж ввічливому формальному, але менша, ніж невічливому неформальному конфлікту. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого – бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є найбільш емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість невічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. На просодичному рівні цей тип конфліктної взаємодії характеризується високим рівнем гучності, прискореним темпом і широким висотним діапазоном голосу. Проведене дослідження доводить, що конфліктна міжособова взаємодія є особливим видом комунікації, який характеризується власною просодичною структурою.

Ключові слова: ввічливість, невічливість, англомовний конфліктний діалогічний дискурс, просодичні засоби.

POLITENESS/IMPOLITENESS IN CONFLICT DIALOGICAL DISCOURSE: PROSODY ASPECT

Pelivan O.K.

candidate of philological sciences,
Odesa National I.I. Mechnikov University

The given article presents an experimental phonetic investigation, which deals with a comprehensive analysis of English-language formal and informal conflict dialogues. It focuses on the study of various types of the investigated conflict dialogues intonational structure. The basic criteria of the practical material classification are: 1) the degree of relations formality between the collocutors and 2) politeness/impoliteness. According to these criteria the investigated conflict dialogues were classified as formal polite, formal impolite, informal polite and informal impolite. The recorded speech was investigated with the help of computer and statistical analyses which allowed to reveal those elements of prosody which actualize politeness/impoliteness in various types of the investigated conflict dialogues. The prosodic means that most clearly differentiate the investigated dialogical units are the pitch and intensity range, the pitch peaks, the average syllable duration, the average duration of the emphatic centre, the pause volume, types of pauses between the key remarks. The pitch and intensity peaks that coincide with the emphatic centre of a dialogical unity are greatly important for actualizing emphasis. The speech of collocutors who try to remain polite in a formal conflict situation is characterised by a normal tempo with the tendency to slowing down, a mid loudness, a mid pitch range that is due to the formal and official speech situation that forces the interlocutors to follow status subordination. An impolite formal conflict is characterized by a greater degree of emotionality than a polite formal one, as collocutors do not always follow the rules and standards of a formal situation behaviour being rude and harsh with their speech partners. At the prosodic level it is expressed by a faster tempo, a greater loudness and a wider pitch range than in the polite formal communication. The polite informal conflict communication is more emotional and natural than the polite formal one, but less emotional and natural than the impolite informal one. On the one hand the informal situation gives complete freedom to choose emotions and ways of their realization but on the other hand the desire to be polite in order not to offend the speech partner forces the collocutors to restrain their negative feelings in the polite formal conflict communication. The impolite informal conflict is the most emotional and uncontrolled. Expressiveness and uncontrollability in the impolite informal conflict are caused by the the speech situation informality, unwillingness and no need to restrain, complete freedom of choice of verbal and nonverbal means. At the prosodic level this type of conflict interaction is characterised by a high loudness, an accelerated tempo and a wide pitch range of the voice. The conducted research enabled us to state that conflict dialogical discourse represents a peculiar type of speech with a specific prosodic structure.

Key words: *politeness, impoliteness, English conflict dialogical discourse, prosodic means.*

Вступ. У пропонованій статті наведено результати експериментально-фонетичного дослідження, присвяченого вивченню просодичних параметрів інтонації, які беруть участь в актуалізації ввічливості/неввічливості в англomовному конфліктному діалогічному дискурсі.

Однією з центральних проблем лінгвістики є міжособова комунікація, облігаторним елементом якої є ввічливість. На сучасному етапі розвитку гуманітарних наук дослідники одностайно стверджують, що ввічливість належить до категорії соціальних феноменів, що регулюють інтерактивну взаємодію, сприяючи комунікативній успішності й безконфліктності. У зв'язку з цим останнім часом ввічливість стала об'єктом уваги багатьох учених у різних галузях знань (соціології, соціальній психології, антропології) і перш за все – в

лінгвістиці. Праці вітчизняних і зарубіжних фахівців охоплюють широкий спектр проблем, присвячених феномену ввічливості, зокрема різним підходам до її аналізу: ввічливість розглядається в рамках поведінки в соціумі і дотримання конвенційних, інституціональних й індивідуальних правил спілкування (Ф. Браун, К. Шуберт, 1988; А. Майєр, 1995); в аспекті розмовних максим (Г.П. Грайс, 1975; Дж. Ліч, 1983); у світлі теорії «збереження особи» (П. Браун, С. Левінсон, 1987); як поведінка, скерована на уникнення конфлікту і забезпечення ефективної комунікації (Р. Лаккоф, 1975; Дж. Ліч, 1983; Р. Маркез-Райтер, 2000; М. Усамі, 2006); як фон спілкування, зумовлений динамікою комунікативних настанов мовців та ситуативною специфікою (Б. Фрейзер, 1990); як емпатичний фактор спілкування (С. Іде, Б. Хілл, 1986; М. Сіфіану, 1992); як оцінка адресатом рівня комунікативної комфортності спілкування (С. Міллз, 2003).

Проте, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню ввічливості як в Україні, Росії, так і в Західній Європі, Америці та Японії, проблема актуалізації ввічливості в **конфліктному** діалогічному дискурсі вивчена недостатньо. Це пояснюється, насамперед, особливостями власне конфліктної взаємодії, яка протягом тривалого часу залишалася поза науковими інтересами лінгвістів унаслідок своєї ненормативності, непередбачуваності й, отже, неетичності. Оскільки конфліктний діалог не відповідає еталонам мовленнєвої поведінки, то він розглядався не як особливий вид інтеракції, а лише як результат порушення комунікантами встановлених норм, постулатів ефективного спілкування, що значно звужувало можливості його об'єктивного аналізу.

Явище конфлікту досить глибоко проаналізовано у психології та соціології (Л. Берковіц, 2001; В.Л. Маріщук, 2001; В.П. Шейнов, 1999), а на сучасному етапі дослідження міжособової комунікації становить інтерес і для лінгвістики, що зумовило активне вивчення мовленнєвого конфлікту зокрема і конфліктного дискурсу в цілому (М.Я. Димарський, 1996; Н.А. Каразія, 2006; В.С. Третьякова, 2000; М.В. Цюрупа, 2004). Проте специфіка й особливості актуалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі крізь призму використаних характерних просодичних засобів як її активних експлікаторів, а також з урахуванням ступеня формальності спілкування дотепер не знайшли гідного відображення у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці.

Актуальність роботи зумовлюється загальною скерованістю сучасних фонетичних досліджень на пошук нових шляхів в опрацюванні просодичних форм діалогічного мовлення, насамперед пов'язаних з комплексом його комунікативних стратегій. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми.

Метою дослідження є виявлення просодичних засобів реалізації комунікативної ввічливості/неввічливості в англomовному формальному і неформальному конфліктному діалогічному дискурсі. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- деталізувати операційні поняття «ввічливість», «неввічливість», «конфліктний дискурс», «конфліктний діалог»;
- виокремити та класифікувати досліджувані конфліктні діалогічні єдності (далі ДЄ);
- схарактеризувати інтонаційні особливості організації кожної з аналізованих груп конфліктних діалогічних єдностей на основі слухового аналізу;
- виявити просодичні параметри, що беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості/неввічливості в досліджуваних англomовних конфліктних діалогічних єдностях на основі аналізу мелодійних, динамічних і темпоральних характеристик.

Матеріалом дослідження є транскрипти та саундтреки 150 діалогічних єдностей, що входять до складу конфліктних діалогів, дібраних методом суцільної вибірки з 5 англomовних фільмів (“Love Story”, “Overboard”, “The Mirror Has Two Faces”, “Catch Me if You Can”, “Poseidon”), 253 хвилини звучного мовлення. Для проведення лінгвістичного аналізу діалогічного дискурсу використано наступні **методи дослідження**: 1) метод теоретичного аналізу, що передбачає: а) аналіз теоретичної літератури з проблематики дослідження; б) відбір і систематизацію фактичного матеріалу; в) лінгвістичну інтерпретацію даних, отриманих унаслідок використання інструментальних методів дослідження; 2) метод наукового спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом, який застосовувався для визначення особливостей сприйняття предмета дослідження; 3) описовий метод, використання якого уможливило інвентаризацію та подальшу лінгвістичну інтерпретацію матеріалу дослідження; 4) метод інструментального (електроакустичного) аналізу, що містить інтонографічний та осцилографічний види аналізу, залучені для опису об'єктивних фізичних параметрів просодії досліджуваних діалогічних єдностей; 5) кількісний метод, що має на меті математичну обробку й аналіз даних, отриманих унаслідок перцептивного та акустичного видів аналізу.

Результати та обговорення. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дисертаційного дослідження є: 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) наявність ввічливості/неввічливості. За цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифіковано як формальні ввічливі, формальні невивічливі, неформальні ввічливі і неформальні невивічливі.

У *формальних* діалогічних єдностях (як ввічливих, так і невивічливих) основним типом конфліктних ситуацій виступає службовий конфлікт, реалізований у трьох основних напрямках: начальник – підлеглий, начальник – начальник і підлеглий – підлеглий; а в *неформальних* (вивічливих і невивічливих) – сімейний конфлікт, що також виявляється у трьох основних напрямках: батьки – діти, чоловік – дружина і брат/сестра – брат/сестра.

Причиною службової конфліктної ситуації найчастіше є різні (іноді полярні) погляди комунікантів на способи розв'язання будь-якої виробничої проблеми. Конфлікт починається у сфері службових відносин через об'єктивні причини і поступово охоплює емоційну сферу комунікантів. Ініціатором конфлікту виступає мовець, який перебуває в стані емоційного збудження; в

таких випадках учасники комунікації можуть вдаватися до використання тактики вербальної агресії. І хоч у досліджуваних формальних діалогічних єдностях це трапляється нечасто (5% випадків), такий шлях розвитку конфлікту в даному типі спілкування нами зафіксовано.

Конфлікти між членами однієї сім'ї можуть розвиватися за різними сценаріями залежно від характеру сімейних відносин конфлікуючих сторін. Найбільш поширеними є конфлікти між дітьми і батьками та між членами подружжя. В дослідженні інтонаційних параметрів, що беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості/неввічливості в конфліктних діалогічних єдностях, обов'язково враховується зумовленість значення вислову його контекстом. Таким чином, опис інтонаційних характеристик досліджуваних конфліктних діалогічних єдностей вимагає системного підходу і комплексних методів дослідження. У статті застосовувалася комплексна методика експериментально-фонетичного дослідження просодії, що містить методи вивчення суб'єктивних особливостей інтонації на перцептивному рівні та об'єктивних акустичних параметрів звучного мовлення. До суб'єктивних акустичних особливостей належать висотні характеристики, ступінь гучності і швидкість темпу мовлення; до об'єктивних – частота основного тону, інтенсивність, тривалість фонації та пауз. До завдань аудиторського аналізу входило виявлення сприйнятих суб'єктивних акустичних ознак досліджуваних типів конфліктних діалогічних єдностей – мелодійних характеристик, гучності та темпу.

Згідно з результатами аудиторського аналізу, основними просодичними засобами реалізації ввічливості у формальному і неформальному спілкуванні є темп, мелодія і тембр, невічливості у формальному спілкуванні – мелодія, темп і фразовий наголос, а в неформальному – темп, гучність і фразовий наголос.

Спільними просодичними характеристиками, що беруть активну участь у реалізації ввічливості і невічливості як у формальних, так і в неформальних діалогах, є темп і мелодія. Проте характер їхньої варіативності у формальному і неформальному спілкуванні різний: у ввічливому формальному та неформальному спілкуванні переважає нормальний темп, у невічливому формальному – нормальний (іноді (5,4% випадків) з тенденцією до прискореного), а в неформальному невічливому – прискорений темп. Це свідчить про те, що в невічливій (особливо неформальній) інтеракції комуніканти дають волю власним емоціям, отже, виявляють їх швидше та без психологічних фільтрів стримування.

У формальному ввічливому і невічливому спілкуванні превалює спадна ступінчаста шкала, а в неформальному ввічливому і невічливому спілкуванні – шкала з перерваною послідовністю. Це пов'язано з тим, що у формальній конфліктній ситуації партнери по комунікації поводять себе досить стримано, намагаються виражати мінімальну емоційність та максимально приховати особисті внутрішні переживання й емоції; на просодичному рівні такий тип взаємодії найкраще передає саме спадна ступінчаста шкала, яка є типовою для формального спілкування. Досить часто вона поєднувалася, за даними аудиторів,

з низьким спадним ядерним тоном (87%), що додавало висловлюванням серйозності й вагомості. У формальному неввічливому спілкуванні спадна ступінчаста шкала у поєднанні з низьким спадним ядерним тоном у спеціальних питаннях виражає роздратування і нетерпіння, в наказах – категоричність. У неформальному ввічливому і неввічливому спілкуванні переважає шкала з перерваною послідовністю (26,3% і 29,4% відповідно), що свідчить про емоційність, природність і спонтанність (у нашому випадку – квазіспонтанність) мови.

Вибір просодичних і лексико-синтаксичних засобів, набір емоцій / модальних відносин, які виражають комуніканти в процесі спілкування, зумовлені, перш за все, ступенем формальності відносин між ними. Ступінь формальності відносин між комунікантами розширює або, навпаки, звужує рамки емоційності; обмежує або, навпаки, надає свободу вибору в реалізації емоцій; припускає або унеможлиблює природність спілкування, дотримання правил рольової поведінки, приховування власних внутрішніх переживань і ставлення до співрозмовника, створення певного враження про себе.

Отже, у формальному спілкуванні, намагаючись бути стриманими, не розкривати свої особисті емоції та переживання, зберігати статусно-рольову субординацію, створити позитивне враження про себе, комуніканти ведуть розмову в нормальному темпі (часто з тенденцією до уповільненого) і використовують здебільшого спадну ступінчасту шкалу в поєднанні з низьким спадним тоном. У неформальному спілкуванні на просодичному рівні емоційність, експресивність, спонтанність та природність спілкування комуніканти виражають за допомогою прискореного темпу (іноді з тенденцією до нормального) та шкали з перерваною послідовністю. На подальшому етапі застосовувався метод електроакустичного аналізу, що містить інтонаграфічний та осцилографічний види аналізу. Електроакустичний аналіз дав змогу виокремити частотні, енергетичні й темпоральні диферентори чотирьох типів досліджуваних діалогічних єдностей.

Проведений електроакустичний аналіз показав, що частотний компонент інтонації в цілому і значення максимумів частоти основного тону (далі ЧОТ) зокрема відіграють важливу роль у реалізації неввічливості і частково беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості, отже, частота основного тону є інформативним параметром диференціації ввічливості і неввічливості. Основні відмінності спостерігаються між ввічливими і неввічливими формальними та ввічливими і неввічливими неформальними діалогами. Дослідження величини частотного діапазону свідчить про значний ступінь його варіативності. За рахунок тональних перепадів діапазон неввічливих формальних і неформальних ДЄ значно ширший, ніж у ввічливих формальних і неформальних діалогах (див. рис. 1). Діапазон ЧОТ відображає загальну атмосферу конфліктної взаємодії та пов'язаний з градацією голосу від низького до високого. Широкий діапазон частоти основного тону в неввічливих діалогічних єдностях ілюструє їхню емоційність навіть у формальному конфліктному спілкуванні.

Рис. 1. Середні показники діапазону ЧОТ у конфліктних ДЄ

Метод узагальненого тонального контуру (УТК) дав змогу отримати динамічний інтонаційний портрет ЧОТ кожного типу ДЄ (див. рис. 2) і порівняти узагальнену динаміку руху ЧОТ у чотирьох типах досліджуваних конфліктних діалогічних єдностей. Дослідження максимальних показників частоти основного тону дають можливість стверджувати, що в невічливих конфліктних діалогічних єдностях максимумами ЧОТ значно вищі, ніж у ввічливих конфліктних. Це підтверджує тезу про зв'язок емоційної насиченості діалогічної єдності з максимальним підвищенням голосу, тобто невічливі ДЄ характеризуються більшою емоційністю, ніж ввічливі.

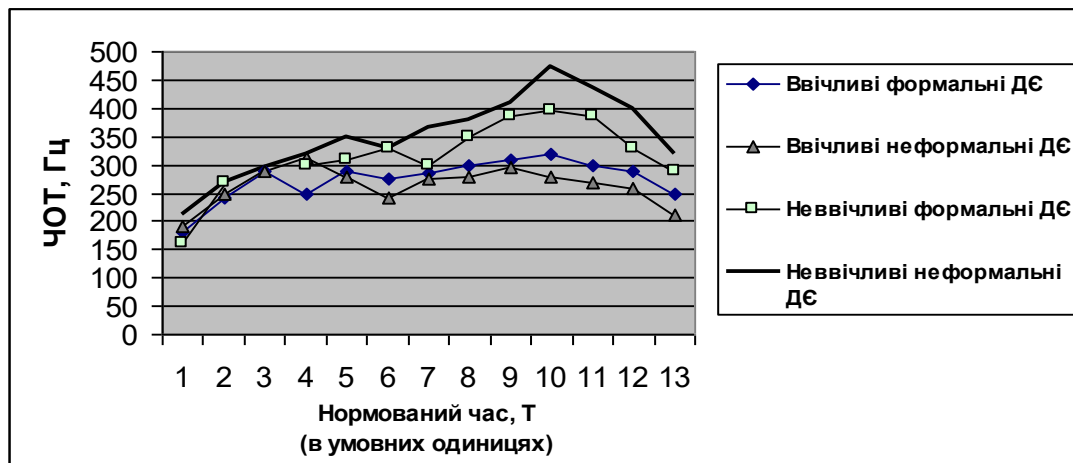

Рис. 2. Узагальнена динаміка руху ЧОТ у ввічливих і невічливих формальних і неформальних діалогічних єдностях

В результаті дослідження було встановлено, що максимальні показники частоти основного тону в більшості випадків збігаються з емпатичним центром висловлення, засвідчуючи провідну роль мелодійного компонента інтонації в реалізації емпізи як у ввічливих формальних і неформальних, так і в невічливих неформальних конфліктних діалогічних єдностях. Було встановлено, що збіг емпатичного центру з максимальними показниками ЧОТ у невічливих формальних конфліктних діалогічних єдностях (97% випадків) набуває тенденції функціональної залежності, отже, в невічливому формальному спілкуванні максимальний показник частоти основного тону є обов'язковим параметром у

реалізації емфази. Це означає, що конфліктогени – слова, наміри, дії або бездіяльність, які спричиняють виникнення конфлікту, – виділяються на просодичному рівні за рахунок підвищення голосу із середнього до максимально високого.

Статистична обробка отриманих даних за критерієм Стьюдента довела достовірність спостережуваних відмінностей діапазону частоти основного тону в чотирьох групах досліджуваних діалогічних єдностей.

Результати аналізу динамічної структури конфліктних діалогічних єдностей засвідчили наявність тісного зв'язку динамічної структури тексту з його експресивною та емоційною насиченістю. Діапазон інтенсивності характеризує загальний рівень гучності в процесі спілкування. Дослідження діапазону інтенсивності показало, що для неввічливих формальних і неформальних діалогічних єдностей типовим є ширший діапазон інтенсивності, ніж для ввічливих формальних і неформальних. Отже, загальний рівень гучності в неввічливих діалогічних єдностях значно вищий, ніж у ввічливих.

Дані електроакустичного аналізу свідчать про залежність показників діапазону інтенсивності від верхньої межі інтенсивності. Розширення діапазону інтенсивності в неввічливих формальних і неформальних, а також у ввічливих неформальних ДЄ набагато частіше відбувається за рахунок підвищення верхньої межі, ніж у ввічливих формальних. У неввічливих неформальних ДЄ, яким притаманний найширший діапазон інтенсивності, розширення діапазону відбувається практично завжди (96% випадків) за рахунок верхньої межі, що свідчить про максимальну емоційність і конфронтативність комунікантів у неввічливій неформальній конфліктній взаємодії. Таким чином, можна стверджувати, що на просодичному рівні конфліктогени виділяються за рахунок підвищення гучності до максимальної.

Результати дослідження свідчать про те, що динамічний компонент інтонації відіграє важливу роль у реалізації емфази, особливо в неформальних діалогах – як ввічливих, так і неввічливих. Проте в неввічливих неформальних діалогах максимуми інтенсивності є *обов'язковим* параметром у реалізації емфази, оскільки збіг емпатичного центру з піковим показником інтенсивності в них (96% випадків) набуває тенденції до функціональної залежності. Отже, інтенсивність разом із частотою основного тону є інформативним параметром для диференціації ввічливості і неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі.

Дослідження темпорального параметра інтонації свідчить про те, що темп також відіграє значну роль у реалізації як ввічливості, так і неввічливості у формальних і неформальних діалогічних єдностях.

Аналіз темпоральної організації конфліктних діалогічних єдностей передбачав дослідження середньої тривалості складу в ДЄ; середньої тривалості репліки-стимулу і репліки-реакції в зіставленні з кількістю складів у них; середньої тривалості емпатичного центру; середньої тривалості міжсинтагмових пауз у діалогічній єдності. Окремо аналізувалися типи пауз між ключовими репліками й обсяг паузації.

Порівняльний аналіз середньоскладової тривалості в досліджуваних діалогічних єдностях (див. рис. 3) показав, що ввічливі формальні і неформальні діалогічні єдності характеризуються високими показниками досліджуваного параметра, отже, більш уповільненим темпом, ніж неввічливі формальні і неформальні діалогічні єдності.

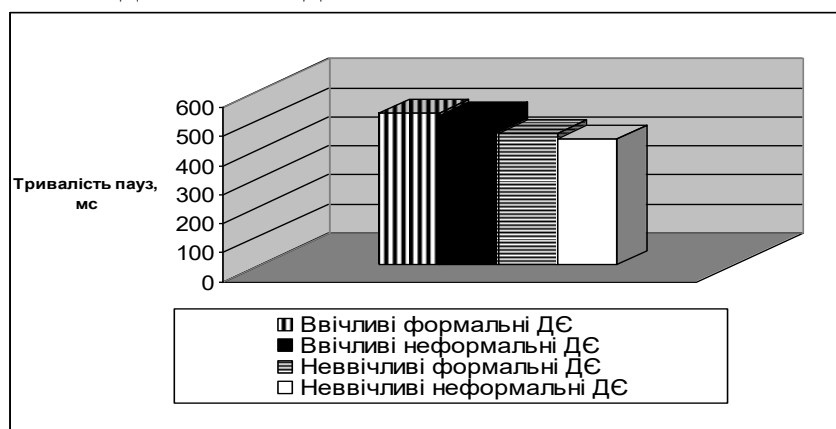

Рис 3. Середні показники тривалості міжсинтагмових пауз в конфліктних ДЄ

Неввічливим формальним і неформальним ДЄ у цілому властива наявність коротших пауз, ніж ввічливим формальним і неформальним ДЄ. Це дає підстави стверджувати, що середня тривалість міжсинтагмових пауз є диференціювальним параметром ввічливості і неввічливості в досліджуваних конфліктних ДЄ. Результати аналізу середньоскладової тривалості й міжсинтагмової паузації також дають змогу стверджувати, що ввічливий конфлікт (як формальний, так і неформальний) вимагає більшої здатності стримувати себе, ніж неввічливий, де мовець може дати волю власним емоціям, а отже, виражати їх швидше і без психологічних фільтрів стримування.

Дослідження середньої тривалості емпатичного центру виявило суттєві відмінності між ввічливими формальними і неформальними та неввічливими формальними і неформальними ДЄ: неввічливим формальним і неформальним діалогічним єдностям властиві вищі показники досліджуваного параметра, а ввічливі формальні і неформальні ДЄ характеризуються нижчим показником тривалості емпатичного центру. У неввічливих неформальних діалогах тривалість репліки-реакції та репліки-стимулу найменші, а тривалість емпатичного центру має другий показник серед досліджуваних ДЄ. Це свідчить про те, що, незважаючи на відносну стислість самих реплік, прискорену швидкість їхнього вимовляння в цілому, в цих діалогах спостерігається значне уповільнення темпу на емпазі, тобто темпоральне виділення емпатичного центру за рахунок його пролонгації.

Обсяг міжсинтагмової паузації виявився диференціювальною ознакою для ввічливих формальних і неввічливих неформальних діалогічних єдностей, яким властиві мінімальні значення цього параметра, та ввічливих неформальних і неввічливих формальних діалогічних єдностей, яким притаманні його вищі показники. Це пояснюється тим, що у ввічливій формальній обстановці спілкування відбувається за певним сценарієм, зумовленим самою офіційною

обстановкою, статусними взаєминами і службовою субординацією, тому комуніканти небагатослівні, пауз тут набагато менше, проте і загальний темп спілкування повільніший, ніж у неввічливих неформальних, де емоції настільки переповнюють комунікативних партнерів, що їхнє мовлення значно прискорюється. У неввічливих формальних діалогічних єдностях домінують складносурядні і складнопідрядні речення, які вимовляються повільніше, що впливає на загальну картину паузації. Ввічливі неформальні діалогічні єдності характеризуються достатньо високим показником обсягу міжсинтагмової паузації, оскільки співрозмовники, намагаючись бути ввічливими, підбирають адекватні вербальні засоби.

Типи пауз між ключовими репліками також можна уналежнити до диференціювального параметра, оскільки ввічливим формальним і неформальним діалогам більшою мірою властиві синтаксичні паузи; неввічливим формальним і неформальним – емфатичні паузи; хезитаційні паузи частіше фіксуються у ввічливих і неввічливих формальних діалогічних єдностях.

Експериментальні дані дають змогу описати інтонаційні портрети чотирьох типів досліджуваних діалогічних єдностей.

1) Ввічливим формальним діалогічним єдностям властиві: 1) середній діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок зниження нижньої межі; 3) середні максимуми ЧОТ; 4) вузький діапазон інтенсивності; 5) низькі показники максимумів інтенсивності; 6) найтриваліші міжсинтагмові паузи серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 7) високий показник тривалості складу; 8) найнижчий показник тривалості емфатичного центру.

2) Для ввічливих неформальних діалогічних єдностей типовими є: 1) середній діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок зниження нижньої межі; 3) середні максимуми ЧОТ; 4) середній діапазон інтенсивності; 5) середні максимуми інтенсивності; 6) міжсинтагмові паузи середньої тривалості; 7) найвищий показник тривалості складу; 8) середній показник тривалості емфатичного центру.

3) Неввічливим формальним діалогічним єдностям притаманні: 1) широкий діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок підвищення верхньої межі; 3) високі максимуми ЧОТ; 4) середній діапазон інтенсивності з тенденцією до розширення; 5) середні максимуми інтенсивності; 6) відносно короткі міжсинтагмові паузи; 7) низький показник тривалості складу; 8) найвищий показник тривалості емфатичного центру.

4) Неввічливі неформальні діалогічні єдності характеризуються: 1) найширшим діапазоном ЧОТ серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 2) розширенням діапазону ЧОТ за рахунок підвищення верхньої межі; 3) високими максимумами ЧОТ; 4) найширшим діапазоном інтенсивності; 5) найвищим показником максимумів інтенсивності; 6) найкоротшими міжсинтагмовими паузами; 7) найнижчим показником тривалості складу серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 8) високим показником тривалості емфатичного центру.

Отримані висновки доводять висунуту **гіпотезу** про існування цілої низки частотних, енергетичних і темпоральних параметрів, що беруть участь у реалізації та диференціації ввічливості та неввічливості в англomовному конфліктному формальному й неформальному дискурсі.

Висновки. Конфліктному дискурсу як різновиду діалогічного дискурсу властива реалізація антиетикетних цілей, що суперечать позитивній спрямованості спілкування учасників комунікації та призводять до дестабілізації відносин. Ввічливість як соціально-прагматичний феномен сприяє регулюванню міжособової взаємодії людей, продукуючи її успішність і безконфліктність. Неввічливість є антиподом ввічливості, реактивністю учасників комунікації, нездатністю тримати себе в рамках ввічливості; це протилежний їй (ввічливості) феномен, результатом якого є дисгармонізація взаємодії. Крім стратегій ввічливості існують стратегії з протилежною спрямованістю – стратегії неввічливості, які пов'язані з агресивним ставленням адресанта до адресата і можуть призвести до виникнення конфлікту.

Інтонація є одним з найважливіших механізмів реалізації та диференціації ввічливості та неввічливості в досліджуваних конфліктних діалогічних єдностях. Серед акустичних ознак, що найбільш чітко диференціюють досліджувані діалогічні єдності, виділяються діапазон ЧОТ та максимальна ЧОТ діалогічної єдності; діапазон інтенсивності; середня тривалість складу в досліджуваних діалогічних єдностях; середня тривалість емпатичного центру; обсяг паузації; типи пауз між ключовими репліками. Велике значення в реалізації емпози відіграють максимальні показники частоти основного тону та інтенсивності, що збігаються з емпатичним центром діалогічної єдності.

Мовлення комунікантів, які намагаються бути ввічливими у формальній конфліктній ситуації, характеризується середнім темпом з тенденцією до уповільненого, середньою гучністю, середнім висотним діапазоном голосу, що зумовлено формальністю та офіційністю самої обстановки, яка вимагає від співрозмовників дотримання статусної субординації. Неввічливий формальний конфлікт характеризується більшим ступенем емоційності, ніж ввічливий формальний, оскільки комуніканти не завжди дотримуються правил та норм поведінки в офіційній ситуації, неввічливо чи й образливо поводяться зі співрозмовником, що на просодичному рівні виражається в більш прискореному темпі, ніж у ввічливому формальному спілкуванні, більшою гучністю та ширшим висотним діапазоном. Ввічливому неформальному конфліктному спілкуванню властива більша емоційність та природність, ніж ввічливому формальному, але менша, ніж неввічливому неформальному конфлікту. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого – бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є найбільш емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість неввічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності

стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. На просодичному рівні цей тип конфліктної взаємодії характеризується високим рівнем гучності, прискореним темпом і широким висотним діапазоном голосу. Результати дослідження дають можливість стверджувати, що конфліктна міжособова взаємодія є особливим видом комунікації з власною просодичною структурою. Перспективним вважається комплексне дослідження лексичних, синтаксичних і просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі, а також спектральний аналіз мовлення дикторів-суб'єктів, що ініціюють конфлікт, і дикторів-суб'єктів, залучених до конфлікту.

Список літератури

- Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия, контроль. СПб.: Изд. Дом Нева, 2001. 510 с.
- Дымарский М. Я. Где находится порог языкового конфликта? *Аспекты речевой конфликтологии* : сб.ст. под. ред. чл.-корр. Российской Академии образования, проф. Ильенко. СПб., 1996. С. 25–34.
- Каразия Н. А. Лингвопрагматическое исследование конфликтного дискурса. url:http://www.kamgu.ru/catalog/journal/2006/KR%202006%202_6.pdf
- Марищук В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. СПб.: Изд. Дом «Сентябрь», 2001. 259 с.
- Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста. *Юрислингвистика-2 : русский язык в его естественном и юридическом бытии*. Барнаул, 2000. С. 127–140.
- Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ: Кондор, 2004. 172 с.
- Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни. Минск : Харвест, 1999. С. 6–52.
- Braun F., Schubert K. When polite forms are impolite? Or what politeness actually is. *Terms of Address. Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1988. P. 45–64.
- Brown P., Levinson S. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge. UK : Cambridge University Press, 1987. 352 p.
- Fraser B. Perspectives on Politeness. *Journal of Pragmatics*. 1990. № 14. P. 219–236.
- Grice G. H. Logic and conversation. Eds. Cole & Morgan, 1975. P. 41–58.
- Hill B., Ide S. Universals of linguistic politeness: quantitative evidence from Japanese and American English. *Journal of Pragmatics*. 1986. № 10. P. 347–371.
- Lakoff R. *Language and Women's Place*. New York : Harper & Row, 1975. P. 45–79.
- Leech G. *Principles of Pragmatics*. London: Longman Publishing Group, 1983. P. 131–139.
- Marquez-Reiter R. Linguistic Politeness in Britain and Uruguay. *A Contrastive Study of Requests and Apologies*. Amsterdam: John Benjamins, 2000. P. 4–16.
- Meier A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness. *Languages Sciences*. Oxford, 1995. Vol. 17. № 4. P. 245–356.
- Mills S. *Gender and Politeness*. Cambridge University Press, 2003. 278 p.
- Sifianou M. *Politeness Phenomena in England and Greece*. Oxford: Clarendon Press, 1992. 268 p.
- Usami M. Discourse Politeness Theory and Cross-Cultural Pragmatics. *Readings in Second Language Pedagogy and Second Language Acquisition in Japanese Context*. 2006. P. 19–41.

References

- Berkovic, L. (2001). *Agressija: prichiny, posledstvija, kontrol'*. SPb.: Izd. Dom Neva.
- Dymarskij, M. Ja. (1996). *Gde nahoditsja porog jazykovogo konflikta?* SPb. *Aspekty rechevoj konfliktologii* : sb.st. pod. red. chl.-korr. Rossijskoj Akademii obrazovanija, prof. Il'enko, 25–34.
- Karazija, N. A. (2006). *Lingvopragmaticheskoe issledovanie konfliktного diskursa*. url:http://www.kamgu.ru/catalog/journal/2006/KR%202006%202_6.pdf

- Marishhuk, V. L. (2001). Povedenie i samoreguljacija cheloveka v uslovijah stressa. SPb.: Izd. Dom «Sentjabr'».
- Tret'jakova, V. S. (2000). Konflikt glazami lingvista. Barnaul. *Jurilingvistika-2 : russkij jazyk v ego estestvennom i juridicheskom bytii*, 127–140.
- Cjurupa, M. V. (2004). Osnovi konfliktologiji ta teoriji peregovoriv. Kijiv: Kondor.
- Shejnov, V. P. (1999). Konflikty v nashej zhizni. Minsk: Harvest.
- Braun, F., Schubert, K. (1988). When polite forms are impolite? Or what politeness actually is. Terms of Address. Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures. Berlin : Mouton de Gruyter.
- Brown, P., Levinson, S. (1987). Politeness: Some universals in language usage. Cambridge. UK : Cambridge University Press.
- Fraser, B. (1990). Perspectives on Politeness. *Journal of Pragmatics*. № 14, 219–236.
- Grice, G. H. (1975). Logic and conversation. Eds. Cole & Morgan.
- Hill, B., Ide, S. (1986). Universals of linguistic politeness: quantative evidence from Japanese and American English. *Journal of Pragmatics*. № 10, 347–371.
- Lakoff, R. (1975). Language and Women's Place. New York : Harper & Row.
- Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics. London: Longman Publishing Group.
- Marquez-Reiter, R. (2000). Linguistic Politeness in Britain and Uruguay. *A Contrastive Study of Requests and Apologies*. Amsterdam: John Benjamins, 4-16.
- Meier, A. J. (1995). Defining Politeness: Universals in Appropriateness. *Languages Sciences*. Oxford. Vol. 17. № 4, 245-356.
- Mills, S. (2003). Gender and Politeness. Cambridge University Press.
- Sifianou, M. (1992). Politeness Phenomena in England and Greece. Oxford: Clarendon Press.
- Usami, M. (2006). Discourse Politeness Theory and Cross-Cultural Pragmatics. *Readings in Second Language Pedagogy and Second Language Acquisition in Japanese Context*, 19–41.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.